

▷ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: SARUSI ISTVÁN

TÚZOKTAKTIKA

KIFIZETŐDŐ MADÁRVÉDELEM

A hetvenes évek előtti intenzív vadászat komolyan megtizedelte a hazai túzokállományt: erről az 1990-ben készült oktatófilm, a „Lesz-e túzok 2000-ben?” már címében is hűen tanúskodik. A puszta ritka és nemes madara végül szerencsésen megélte a millenniumot – mindebben kiemelkedő szerepet játszott a Dévaványai Túzokrezervátum

A hazai tömegközlekedés sajátosságai folytán jó hat és fél órába telik, mire a szomszédos Csongrád megye névadó városából indulva Szeghalom és Gyomaendrőd között elérem a hétezer lelkes békési városkát, Dévaványát. Itt találkozom Szélné Sándor Katalinnal, a Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság Sterbetz István Tűzokvédelmi Látogatóközpontja vezetőjével.

RÉHELY: TÚZOKLÁTOGATÓBAN

Nagyrészt Sterbetz Istvánnak köszönhető, hogy a 70-es években nemzetközi összefogással létrejöhett a nagyközönség elől elzárt Tűzokvédelmi Állomás. Mivel pedig a természetes, fokozottan védett és ritka madárfaj évtizedek óta az érdeklődés középpontjában állt, 1985-ben létrehoztak egy látogatóközpontot is, így óva meg a Tűzokvédelmi Állomás fiókait a látogatóforgalom okozta esetleges fertőzésveszélytől. A centrum szolgáltatásai és gazdag programkínálata közül kiemelkedik a minden év május első hétvégéjén megrendezésre kerülő Tűzokfesztivál, de itt, Réhelyen az év jó részében sem maradunk tűzoklátvány nélkül. „A háromhektáros röpdébe – bemutatási céllal – egyszerre 3–5 madár kerül át a tűzoktelepről – mutat körbe vezetőm. – Jobbára sérült madarak, amelyek a természetben valószínűleg elpusztulnának. Itt viszont közelebbről láthatók, akár dürgés közben is.”

TESTKÖZELBŐL

TÚZOKKAKAS NÁSZTÁNCA, DÜRGÉSE. ILYENKOR UGYAN KÖZELEBB ENGEDI MAGÁHOZ AZ EMBERT, ÁM NAGYON FONTOS A DÜRGÉS ZAVARTALANSÁGA: HA ELMARAD, ABBAN AZ ÉVEN NEM LESZ SEM PÁRVÁLASZTÁS, SEM FÉSZEKRAKÁS, ÍGY UTÓDLÁS SEM. E FOKOZOTTAN VÉDETT MADÁR TERMÉSZETVÉDELMI ÉRTÉKE EGYEDENKÉNT 1 MILLIÓ FORINT!

A centrum szolgáltatásai és gazdag programkínálata közül kiemelkedik a minden év május első hétvégéjén megrendezésre kerülő Tűzokfesztivál, de itt, Réhelyen az év jó részében sem maradunk tűzoklátvány nélkül.

MADARAT ZÚZÁJÁRÓL

Madárles előtt azért nem árt némi elméleti felkészülés! „Világszerte 21 tűzokfaj él a galamb nagyságútól az Afrikában honos, közel 120 cm magasságú és majd’ 20 kg testtömegű kori (óriás-) tűzokig. Utóbbtól méreteiben nem sokkal marad el hazai pusztáink büszke madara, a tűzok (*Otis tarda*), mely Európa legnagyobb testtömegű röpképes madara – a kakasok 16–18 kg-ot nyomnak. A madár méreteire utal német (*Grosstrappe*), illetve angol (*Great Bustard*) neve is – ecseteli vezetőm. – Sokan a pulykához hasonlítják, amiért dürgés idején hasonlóan állnak a farktollai. Valójában azonban a darualakúakhoz tartozik, és még zúzaja sincs, tehát kifejezetten érdekes felépítésű madár – fűzi hozzá Katalin. – Náluk egy egyszerű kis gyomor helyettesíti a zúzógyomrot (konyhanyelven zúzát). A tűzok mindenevő. Téli előszeretettel látogatja a repce- és lucernaföldeket, nyáron pockot, egeret, gyíkokat, de akár még lepkét is zsákmányol, mellé pedig növényi részeket és magvakat fogyaszt.”

PUSKAVÉGEN

A korai vadászok megfigyelték, hogy a gyógynövényeket gyűjtögető asszonyokat megszokták a madarak; a vadászgúnyát asszonyi öltözetre cserélve aztán lépre tudták csalni őket.

A vadászok mindig különleges prédaként tekintettek a tűzokra: egykor nagyvadbékné tisztelték, és golyós puskával vadászták. Elejtésük meglehetősen népszerű volt, számos praktikája létezett. A puszkások például lőcsöskocsiba rejtőztek, hogy a madár éberségét, óvatosságát kijátszva a közelébe lopózhassanak. Szokás volt, hogy a tűzok menekülési útvonalába haszonállatokat hajtottak, hogy ne tudjon gyorsan felröppenni.

A korai vadászok azt is megfigyelték, hogy a gyógynövényeket gyűjtögető asszonyokat megszokták a madarak; a vadászgúnyát asszonyi öltözetre cserélve aztán lépre tudták csalni őket.

Ezek után nem meglepő, hogy élőhelyeik átalakulása, megszűnése mellett megfogyatkozásuk egyik legfőbb oka a vadászatban keresendő. Ráadásul mindig a legszebb, legerősebb, legnagyobb kakasok kerültek puszkavégre, így csökkent a legjobb tulajdonságok átörökítésének esélye. Vadászatukat végül 1969-ben tiltották meg.

TÚZOKOTTHON

KIVÜLRŐL AKÁR EGY HAGYOMÁNYOS, FELÚJÍTOTT TANYAÉPÜLET IS LEHETNE A TÚZOKVÉDELMI ÁLLOMÁS. ODABENT NEM CSUPÁN A KELTETŐSZOBA, HANEM „TÚZOKÓVODA”, TAKARMÁNYRAKTÁR ÉS ELŐKÉSZÍTŐHELYISÉG, VALAMINT DOLGOZÓSZOBA IS TALÁLHATÓ. MÖGÖTTE PEDIG TÚZOKRÖPDÉK ÉPÜLTEK

MEGTIZEDELVE...

A hazai állomány jelenleg 1500-1600 példány, ami még mindig alig tizede a 20. sz. elején ismert számuknak, de már kétszer annyi – mintegy 550 túzok – él errefelé, mint évtizedekkel ezelőtt. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy országosan Dévaványán és környékén fordul elő a legtöbb egy területi egységen belül. Itthon még a Hortobágyi, a Kiskunsági és a Fertő-Hansági Nemzeti Park területén találkozhatunk velük. Télen és tavasszal a földeken csapatokba verődnek, ilyenkor végzik el szinkronszámlálásukat: a különböző élőhelyek egyedeit egy adott napon számlálják össze, hogy felmérjék az aktuális létszámot.

TÚZOKNÁSZ

A fiatal kakasok és a tojók ránézésre nagyon hasonlóak, bár utóbbiak valamivel kisebb termetűek. A szaporodási időszak áprilisban kezdődik, ilyenkor a madarak felkeresik az akár évszázados dűrgőhelyeket, ahol a kakasok (amik 5-6 éves korukra lesznek ivarérettek) hozzákezdenek különleges násztáncukhoz a szintén itt gyülekező tojók kegyeiért, amelyek igyekeznek a legerősebb párt választani. A nász elmúltával a kakasok levetik bái tollruhájukat, és idejüket ezután „férfitársaságban”, ún. kakascapatokban mulatják. A tojók egyedül keresnek fészkelőhelyet a közeli gyepeken, mezőgazdasági kultúrákban, és a földre rakott fészkeikben magányosan költik ki az általában 2 tojásból álló fészkeket.

„A tojások rendkívül változatosak: sokszor nem is hinné az ember, hogy túzokéi, mert a világosszürkétől a méreg- és okkerzöldön át a barna foltosig mindenfélét lehet találni – meséli a szakember. – A tojás színe idomul az őt rejtő vegetációhoz, nagyon jó a »mimikrije.«

HOSSZÚ ÉLETÚT

A KAKASOK CSAK 5-6 ÉVES KORUKRA ÉRIK EL TELJES IVARÉRETTSÉGÜKET, VISZONT MEGLEHETŐSEN HOSSZÚ ÉLETŰEK: OPTIMÁLIS KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT EZ AKÁR 20 ÉV IS LEHET (ÁLLATKERTBEN LÉTEZETT MÁR 25-26 ÉVES PÉLDÁNY IS)

A nász elmúltával a kakasok levetik bái tollruhájukat, és idejüket ezután „férfitársaságban”, ún. kakascapatokban mulatják.

FÉSZKEKELHAGYÓK

„Ha szerencsénk van (az esetek 70%-a ilyen), a munkagépkezelők akár egy egész hektárnyi területet (védőzónát) is érintetlenül hagynak, és a madár hamarosan visszatér a fészkekre, és folytatja a kotlást.”

A Túzokvédelmi Állomás feladata kettős: azon túl, hogy a szabad területen költő madarak minél sikeresebb költését igyekszik biztosítani, elhagyott fészkekből begyűjtött tojásokat is keltet, valamint fiókákat nevel. A fajvédelem e kalandos fejezetéről már Széll Antallal, a Körös–Maros Nemzeti Park természetvédelmi területfelügyelőjével beszélgetek. A szomszédos helyiségben halkán zúgnak a keltetőinkubátorok, egy másikban pedig a kéthetes túzokfiókákat készü-

megetetni az egyik munkatárs. „A fészkelőhelyeken zajló mezőgazdasági munkálatok során a kint dolgozók egész egyszerűen »megtalálják« a fészket, így nem csoda, hogy azokról sokszor felrepül a madár – magyarázza. – Ha szerencsénk van (az esetek 70%-a ilyen), a munkagépkezelők akár egy egész hektárnyi területet (védőzónát) is érintetlenül hagynak, és a madár hamarosan visszatér a fészkekre, és folytatja a kotlást. A maradék 30%-ban viszont nem jön vissza a tojó. A keltetőállomásra is ilyen, magukra hagyott tojások kerülnek.”

A fészkelőhely későbbi fenntartása érdekében az elszállított tojások helyére fából vagy gipszből készült, festett tojásokat tesznek a fészkekbe, mivel néha előfordul, hogy a megriadt tojó mégis visszatér. Ha ez megtörténik, a várható kelés előtt nem sokkal visszahelyezik a fészkekbe az addig mesterségesen melegen tartott tojásokat, amikben a túzokcsibék 48 órával a kikelés előtt hintáznik kezdenek – egyértelműen jelezve, hogy it az idő!

Bármennyire fontos feladat a fiókák mesterséges keltetése és nevelése, a szakember fontos törekvésnek tartja, hogy olyan élőhelyi és védelmi feltételeket teremtsenek és tartsanak fenn a határban, hogy a tojó mindvégig a tojásokon maradjon, majd választott helyén nevelje fel fiókáit, különben nem lehet felismertetni a kicsikkel a ragadozókat, így a művi környezetben azt sem tanulják meg, hogyan védekezzenek ellenük. Ezt persze mind-mind megkapják a tojótól.

TÚZOKTALÁLKA

SPANYOLORSZÁGBAN, NÉMETORSZÁGBAN, TOVÁBBÁ AZ OROSZORSZÁGI SZTYEPPÉKEN IS ÉL TÚZOK. HA AZ ITTENI ÁLLOMÁSON 2-3 ÉVEN BELÜL NEM GYÓGYULNAK FEL, VÉGLEG A LÁTOGATÓKÖZPONTBAN MARADNAK, MÁR NEM SZOKNAK VISSZA A TERMÉSZETBE. ÁM A BEZÁRTSÁG NEM VEZET TEMPERAMENTUMVESZTÉSHEZ: ERŐS CSŐRŰKKEL KÖNNYEDÉN SEBET EJTHETNEK EGY ÓVATLAN KÉZEN IS

TRAKTOROSOKBÓL TERMÉSZETVÉDŐK

Nem elhanyagolható azonban, hogy ne csak a természetvédők, hanem a mezőgazdaságban dolgozók is az ügy mellé álljanak. A traktorosokat egytől egyig tájékoztatják a tűzokvédelem lépéseiről, külön hangsúlyozva a védelmi zónák fontosságát. Ennek is köszönhető, hogy optimális esetben nemcsak hanem megtalálják a fészket, még a tojások számát is meg tudják mondani.

Kulcsfontosságú, hogy fészektalálásnál a munkát csak a tábla egy távolabbi részében szabad folytatni, de lehetőleg egy órán át ne csináljanak semmit. „Az óvintézkedésért cserébe költségtérítést biztosítunk: különdíjat fizetünk a megtalált tojásokért, a megfelelő nagyságú védőzóna meghagyásáért, illetve abban az esetben is pluszpénz jár, ha visszajön a tojó. Ez így megfelelő ösztönzést jelent, hogy tényleg a kellő módon járjanak el. E fészekvédelmi program már a 80-as évek vége óta működik, ráadásul mindezt itt, Dévaványán kísérletezték ki” – magyarázza Széll Antal.

INKUBÁTORBÓL A PUSZTÁRA

A megtalált tojások 37 °C-os állandó hőmérsékletet biztosító mobilinkubátorban teszik meg az utat az állomásig, majd a keltetőgépben folytatják életüket. A kikelési idő 24–27 nap, de a beérkező tojások koráról nincs mindig információ, addigra akár 2-3 hete is ülhetett rajtuk a tojó. Közvetlenül kelés előtt egy másik gépbe kerülnek át a tojások, ahol a magas páratartalom biztosítja, hogy ne száradjanak ki, így a fióka könnyebben kikel.

ETETVE-ITATVA

A FÍÓKÁKRA HOSSZÚ IDEJE TÚZOKNEVELÉSSEL FOGLALKOZÓ, SPECIÁLIS SZEMÉLYZET VIGYÁZ. RAJTUK KÍVÜL KÜLÖN ÁLLATORVOS IS DOLGOZIK A TELEPEN

„Az óvintézkedésért cserébe költségtérítést biztosítunk a megtalált tojásokért, a megfelelő nagyságú védőzóna meghagyásáért, illetve abban az esetben is pluszpénz jár, ha visszajön a tojó.”

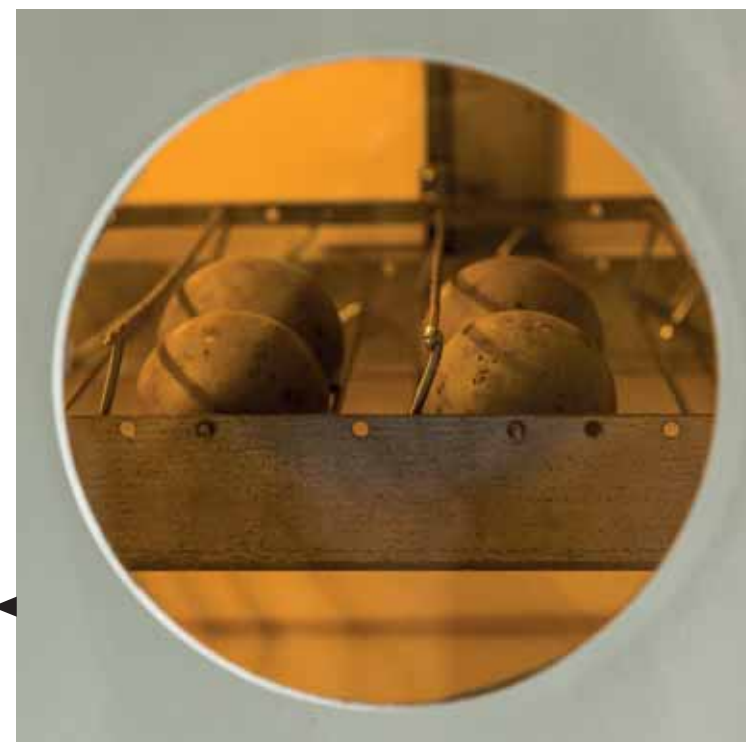
TÚZOKTOJÁSOK INKUBÁTORBAN

NINCS TELT HÁZ, AMI AKÁR AZT IS JELENTHETI, HOGY ALIG VOLT OLYAN ZAVARÁS, AMI MIATT VÉGLEG ELHAGYTA VOLNA FÉSZKÉT A TÚZOKANYA

KELTETŐGÉPBE

A BELSŐ HŐMÉRSÉKLETET EGÉSZEN 37 CELSIUS-FOKIG IS EMELIK ÉS KÖZVETLENÜL KELÉS ELŐTT TESZIK ÁT A TOJÁST EGY MÁSIK BERENDEZÉSBE, AHO L MAGAS PÁRATARTALOM URALKODIK. EZZEL A FÍÓKÁT SEGÍTIK, HISZEN Ő MAGA KOPÁCSOLJA SZÉT A TOJÁSHÉJÁT

Életük első napján nem kapnak táplálékot, mert a szikzacskó energiatartalmát élék fel. A gondozószemélyzet később zsenge növényi részekkel, parányi rovarokkal, szöcskével eteti őket. Néhány nap elteltével azonban már szabad levegőre viszik a tűzokfiókákat, hogy szokják a hangokat, zörejeket. Fokozatosan növelik a sétatávokat, mert maga a tojó is így tesz a pusztán ballagva: keresi a rovarokat, és amint talál fiókaínak való falatot, megmutatja nekik.

A csibéik nevelése az első időszakban a Tűzokvédelmi Állomáson, majd fejlettebb korukban a szörmés ragadozóktól kerítéssel elzárt Tűzokvédelmi Mintaterületen zajlik. Az őszi–téli időszakban aztán csapatokba álló vad tűzokok érkeznek ide pihenni, enni, így a nevelt madarak ekkor beállhatnak közéjük és megkezdhetik életüket a természetben.

VISSZA A TERMÉSZETBE!

Bizonyos madaraknál – például a kacsáknál – a kelés után néhány napos bevésődési időszak következik, ezt követően a fióka már azt az élőlényt fogadja el szülőnek, társnak, amelyikkel azt a pár napot eltöltötte. A tűzok esetében a bevésődési időszak akár egy évre is kinyúlhat, ami elég hosszú idő ahhoz, hogy az emberrel töltött néhány hónap ne hagyjon mély nyomot.

A visszavadítandó madarak – noha már önállóan táplálkoznak – eleinte még ragaszkodnak az emberi jelenlétnek, később aztán szépen beilleszkednek a vadmadarak közé. Egy idő után már jól ismert gondozóinktól is tisztességteljes távolságot tartanak, vagy akár el is repülnek előle, mikor közelít.

„Van úgy, hogy 100%-ban fel tudjuk nevelni az itt kikelt fiókákat – meséli Széll Antal, ám azt is hozzátéveszi, hogy a természetben is előfordul pusztulás; a számítások szerint egy tojónak hétévente van egy sikeresen felnevelt fiókája... – A pusztulás oka többnyire tojásrablás, vagy az, hogy a fióka – esetleg a már felnőtt madár – ragadozók martaléka lesz. Gyakori veszélyforrás, amikor az önálló táplálkozás első időszakában mérgező növényt fogyaszt a madár, vagy ha üvegtörmelékre bukkanva lenyeli azt.”

Dévaványának és környékének a jelenleginél jelentősen nagyobb a tűzok-eltartó képessége. A szakemberek fő törekvése, hogy a meglévő és rendelkezésre álló pusztarészeket minél több tűzok lakja be, s ezeket az élőhelyeket a későbbiekben növelni lehessen. Ha ez sikerül, úgy hozzánk hasonlóan unokáink is gyönyörködhetnek majd e ritka, nemes madárban!

TERMÉSZETISMERET

HA A TOJÓ EGY-EGY FINOM FALATRA, ZSENGE NÖVÉNYI RÉSZRE, APRÓBB ROVARRA BUKKAN, MEGMUTATJA FIÓKÁINAK, AKIK EGYRE ÖNÁLLÓBBAN TÁPLÁLKOZNAK – EZT TESZI A GONDOZÓNÓ IS

A visszavadítandó madarak eleinte még ragaszkodnak az emberi jelenlétnek, később aztán szépen beilleszkednek a vadmadarak közé. Egy idő után már jól ismert gondozóinktól is tisztességteljes távolságot tartanak, vagy akár el is repülnek előle, mikor közelít.

SARUSI ISTVÁN
TUDOMÁNYOS ÉS
KULTURÁLIS TÉMÁKAT
FELDOLGOZÓ, SZABADÚSZÓ
FOTÓS, ÚJSÁGÍRÓ

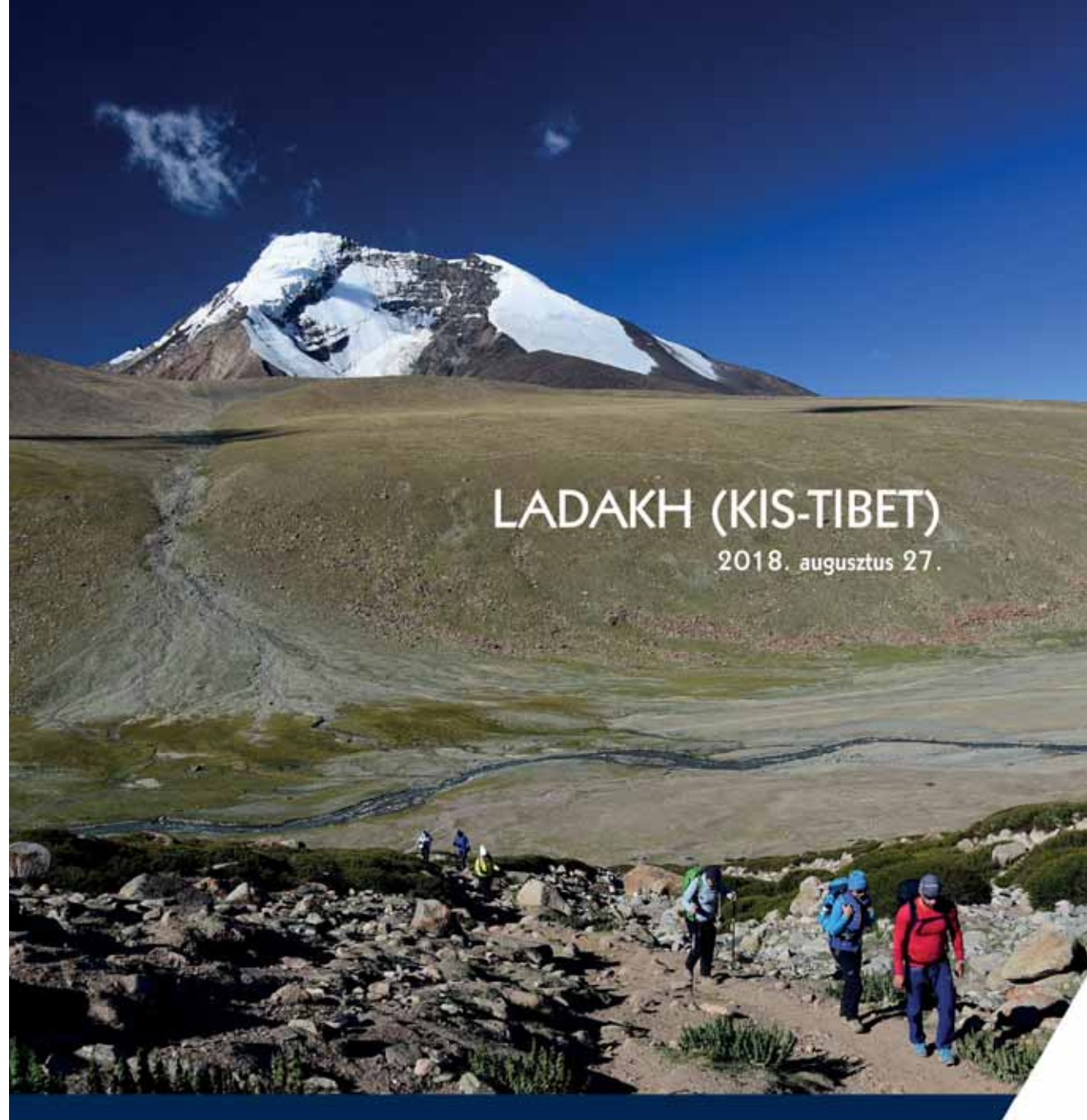

Kerüljünk közelebb a csillagokhoz!
Októbertől új időpontban.

OZONE UNIVERZUM
kéthetente szombat 23:00

LADAKH (KIS-TIBET)

2018. augusztus 27.

HA UNOD AZ IPARI TURIZMUST!

TERMÉSZETJÁRÓ UTAZÁSOK, OUTDOOR TÚRÁK,
TREKKINGEK, KÖRUTAK AZ EGÉSZ VILÁGON.

Eupolisz Utazási Iroda
8200 Veszprém, Szeglethy u. 1.
+36/88/871728
Hatósági engedélyszám: U-000463

www.eupolisz.hu

 EUPOLISZ